

MARIA BARTOLOTH: Zilščə pušəlc: Pesmi spodnje Zilje.

Mohorjeva založba, Ljubljana, Celovec in Dunaj 2015, 72 str. + DVD.

Prav dobro se spomnim Slovenskega slavističnega kongresa oktobra 2008 v Celovcu z naslovom Slovenščina med kulturami, na katerem je v prepolni knjigarni Haček potekal tudi večer narečne književnosti. To je bil res praznik slovenske literarne in narečne besede. Z veseljem pozdravljamo novo zbirko narečne pesnice Marije Bartoloth z Gorij v Bistrici na Zilji, saj že tedaj prve pesniške zbirke Marie Bartoloth *Pa Zila še vāsčəs šəmi: Die Gail rauscht noch əllweil* iz leta 1992 ni bilo mogoče dobiti drugod kot v knjižnici.

Odlična ni le ideja za knjigo, ampak tudi njena izvedba: prevedena je v knjižni jezik in nemščino, prinaša natančne opombe o avtorici, opombe k zapisu ziljskega narečja, slovarček ziljskega narečja in pojasnila k posameznim pesmim. Besedila nevsiljivo, tematsko in likovno usklajeno z besedilom, dopolnjujejo ilustracije Melanie Bartoloth. Posebej zanimivo je, kako poteza svinčnika pravzaprav govori z »zilskim žobarjem«.

Domiselna je tudi zunanja oprema: zeleno-bež kombinacijo na trdih platnicah poudarjajo zlati oves, rožmarin in nageljni ziljskega šopka, uokvirjenega z belo podlago. Stik z besedilom in avtorico že pred branjem omogoča njena fotografija z ustreznim citatom na zadnji strani ovitka, ki zbudita bralevo radovednost. Naslov onomatopoeično zašumi in nas vpraša, če bomo pesmi najprej brali ali gledali in poslušali.

DVD je posnet v sobi, posnetek je glasovno razločen, tempo primeren, pesnica je tudi retorično odlična interpretka, saj naravno upošteva vse elemente stavčne fonetike. – Okolje se subtilno spreminja z dodajanjem rekvizitov: jabolko, kozarec vode, miza v prvem planu, del belega lista, roka pesnice, ziljski šopek, v ozadju pa taščin jezik, naslonjalo stola, slike na oknu. – Tudi perspektiva kamere

ni zgolj statična, majhni premiki dosežejo učinek naravnosti, svežine in sointerpretacije. Za take posnetke moramo biti Našku Križnarju in Milki Olip resnično hvaležni. Dobro je, da se pred branjem vsake posamezne pesmi na ekranu izpiše njen narečni naslov in da lahko poslušamo in gledamo interpretacijo vsake pesmi posebej. Oboje je zelo pomembno za nemoteno in natančno didaktično delo. Zato menim, da je treba knjigo ponuditi tudi šolam na vseh stopnjah izobraževanja.

Dvanajst pesmi, dvanajst rož šopka. Prva, *Čeča*, je antiuspavanka; sledijo ji uokvirjeni spomin na otroštvo s konkretnimi opisi dela in ljudi *Padem v klet*; tretja (*Pa je bila nekoč*) je spomin na prekinjeno pripoved avtoričine stare matere (»Tudi življenje večkrat basni pretrga.«); sledi *Na dan sv. Jožefa*, opis praznovanja sv. Jožefa na Čajni (in v Gorjah), ki so se ga otroci veselili zaradi sejma. *Prajtelj* (SSKJ izraza ne pozna, pogledajte v Pleteršnika, ki je že nekaj časa dostopen na spletnem portalu www.fran.si) obuja šege v zvezi z butaro, pa ne le na cvetno nedeljo. Naslednja pesem, *Pred veliko nočjo*, obuja in poetično zaokroži velikonočne šege.

Spodobi se, da je naslovna pesem, tj. *Ziljski šopek*, v sredini, v srcu zbirke. V šopku zlatega ovsa, rožmarina in nageljnove pesničke odseva cel svet, spominja jo na znane vonje in barve, na rej pod lipo. (Naslov spremne besede je *Ko spregovori srce*.) V tej osrednji pesmi se avtorica torej nostalgичno spomni štehanja in ziljske pesmi.

Antitetično je zgrajena naslednja miniaturna o češnjevih vejah, *Češnjeve vejice – rožice svete Barbare*, ki že za sveto Barbaro (4. decembra) začnejo napovedovati božič. Tudi Kajuhov češnjev cvet je pomagal dekletu v grozeči temini zavora. Metafora človekove stopinje v snegu kot opomin človeške minljivosti nam je znana vsaj iz *Bele pravljice* Kajetana Koviča

(»Križemsvet gredo stopinje ...«), samo da Bartolothova neposredno izrazi željo po vsaj kratki prisotnosti svojega znamenja v snegu, Kovič pa pesem sklene z ugotovitvijo: »Ena izmed njih (sledi) je moja / nanjo pada, pada sneg.«

Naslednja pesem, *Zilja še ves čas šumi*, nas spomni na eno od koroških himn, vendar naj na tem mestu opozorimo le na primerjavo reke z našim veseljem, solzami in krvjo in z našo pesmijo ter govorom; vse to bo ostalo, kot bo ostala Zilja.

Pesem *Moje besedice* se navezuje na prejšnjo, a poudarja osebno željo, da bi poskrbela za umirajoče besede, nosi jih v hišo kot rože, da bi jih zaščitila pred zaraščanjem trave in točo.

Zadnja pesem o neškodljivi kači, slepcu, je edina, ki jo avtorica na DVD-ju deklamira (govori na pamet brez predloge), vse ostale recitira. Je tudi edina pesem v zbirki, ki v celoti temelji na dialogu (med pesnico in živaljo), izteče pa se v – v ostalih besedilih neizrečeni, a tako očitni – moto cele zbirke: ... *kako je tvoj jezik lep!*

Vrstni red pesmi v zbirki ni naključen, saj stopnjuje razpoloženje od ogroženega in tudi lepega zgodnjega otroštva do spominov na delo in ljudi v mladosti in obujanja spomina na babičine prekinjene pripovedi, ki se nadaljujejo s spomini na praznike. V vrhu zbirke, *Ziljskem šopku*, ga skuša zagovoriti: »Ziljski šopek, ne oveni mi. Vsega vlijem v zlato.« K zagovoru v naslednjih besedilih pritegne naravo: prebujanje češnjeve vejice, izginjanje stopinj v snegu, Ziljo, rože na mizi, (besede na njeni mizi), doma zaščitene pred preraščajočo jih travo in točo. Dialog zadnje pesmi poudari, da tudi beseda živi le v dialogu.

Kako je tvoj jezik lep!

Za dragoceno knjigo *Zilščə pušəlc* so si vzeli avtorji dovolj časa, projektu so se posvetili strokovno natančno, sodelovalno in z ljubeznijo. Hvala.

* Lidija Golc, mag., ŠŠFKZ, Zdravstvena pot 1, 1000 Ljubljana; lidija.golc@guest.arnes.si.